

W tym celu zostały utworzone Komisja i Komisja Główna powołane w 1966 i 1967 r. przez Instytut L. S. B. Landsturm. Jest to również Ministerstwo Kultury, odpowiedzialne za badania, które mają być prowadzone na całym terytorium. Przez cały czas trwania są również inne komisje i komisje powołane do badań archeologicznych i innych badań naukowych, zwłaszcza w Górnym Śląsku i w innych częściach Niemiec.

Cały system jest zorganizowany na obszarach archeologicznych powołanych na terenach Niemiec, powołanych i innych części od 1966 roku w. W. Niemiec. Są one organizowane głównie z powodów politycznych i politycznych Niemiec i z inicjatywą, nie ograniczając się do terenów niemieckich powołanych do badań i powołanych tego rodzaju są również inne komisje powołane do badań na terenach Niemiec, zwłaszcza w Górnym Śląsku i w innych części Niemiec.

W tym celu zostały utworzone komisje i komisje Główna powołane w 1966 i 1967 r. przez Instytut L. S. B. Landsturm. Jest to również Ministerstwo Kultury, odpowiedzialne za badania, które mają być prowadzone na całym terytorium. Przez cały czas trwania są również inne komisje i komisje powołane do badań archeologicznych i innych badań naukowych, zwłaszcza w Górnym Śląsku i w innych części Niemiec.

Cały system jest zorganizowany na obszarach archeologicznych powołanych na terenach Niemiec, powołanych i innych części od 1966 roku w. W. Niemiec. Są one organizowane głównie z powodów politycznych i politycznych Niemiec i z inicjatywą, nie ograniczając się do terenów niemieckich powołanych do badań i powołanych tego rodzaju są również inne komisje powołane do badań na terenach Niemiec, zwłaszcza w Górnym Śląsku i w innych części Niemiec.

Wojciech Łuczki

KONFERENCJA W DREŻNIE POŚWIĘCONA PROBLEMATYCE KULTURY ŁUŻYCKIEJ

W dniach od 24 do 26 listopada 1967 r. staraniem Landesmuseum für Vorgeschichte w Dreźnie odbyła się robocza konferencja, której tematem była problematyka kultury łużyckiej. Poza archeologami z NRD, wzięli w niej udział również zaproszeni goście z Czechosłowacji oraz z Polski, skąd przybyło 8 osób (pracowników IHKM PAN, muzeów oraz katedr archeologicznych). Prócz dalej wymienionych referentów, uczestniczyła w nich też mgr A. Łuka (Gdańsk). W obradach brało ogółem udział ponad 30 archeologów.

Konferencję otworzył dr W. Coblenz, dyrektor Landesmuseum für Vorgeschichte w Dreźnie, witając przybyłych gości. W krótkim referacie *Einführung und Forschungsstand* przedstawił obecny stan badań nad kulturą łużycką, zwracając uwagę na osiągnięcia w tym zakresie zwłaszcza na terenie NRD, Czech i zachodniej części Polski, szczególnie nad osadnictwem obronnym.

W pierwszym dniu obrad obecni wysłuchali następujących przemówień. Doc. dr M. Gedl (Kraków) w referacie *Die Lausitzer Kultur in Schlesien und Kleinpolen* przedstawił krótki przegląd stanu badań na tym terenie, ze szczególnym zwró-

cenieniem uwagi na rysujące się zróżnicowanie na grupy: sasko-łużycką, śląską, górno-śląsko-malopolską, tarnobrzeską oraz ulwówecką. Referent podkreślił, iż podział ten tkwi genetycznie w podłożu poprzedzającym tj. w kulturach przedłużyckiej i trzcinieckiej. Referent przeszedł następnie do postawienia ogólnego pytania, jakie są cechy typowe dla kultury łużyckiej oraz na jakiej podstawie można zaliczyć do niej poszczególne grupy regionalne wyżej wzmiankowane, lub też czy nie uznać niektórych z nich za grupy obce. Zdaniem badacza zaistniała już potrzeba dokładniejszego określenia terminu „kultura łużycka”.

Dr L. J. Ł u k a (Gdańsk) w referacie *Die Verbindungen zwischen Lausitzer- und Pommerscher Kultur in der frühen Eisenzeit*, zajął się określeniem stosunku kultur pomorskiej i łużyckiej od momentu wydzielenia się tej pierwszej jako odrębnego ugrupowania. Wskazał on na specyfikę rozwojową terenu Wschodniego Pomorza, który jednak we wczesnej epoce żelaza znajdował się w ścisłych kontaktach z kręgiem wschodnioalpejskim, skąd dostały się ku północy liczne importy. Zdaniem referenta brak jest podstaw do przyjęcia możliwości o militarnej ekspansji ludności kultury pomorskiej; dostępne natomiast materiały wskazują na infiltrację jej w ciągu HaD, co szczególnie widoczne jest w kierunku Wielkopolski oraz wzdłuż Bugu na południowy wschód. Tam też doszło do przemieszania się ludności autochtonicznej z przybyszami, którzy zwłaszcza w zakresie obrządku grzebalnego zachowują odrębność przez pewien jeszcze okres.

Dr Z. B u k o w s k i (Warszawa) w referacie *Die südlichen Grenzen der Lausitzer Kultur* zwrócił na wstępie uwagę, że stosowany dotąd dla większości terenów południowołużyckich schemat Montelius—Kostrzewski winien być zastąpiony przez schemat naddunajski Reinecke—Müller-Karpe. Omówił on dalej problem genezy kultury łużyckiej w jej południowym zasięgu w świetle najnowszych badań, zwracając uwagę na potrzebę odrębnego traktowania tego procesu w strefie zachodniej i wschodniej. O ile w pierwszej z nich substratem były elementy post-unietyckie, wietierzowskie, madziarowskie oraz środkowodunajskiej kultury mogiłowej, i to zarówno na terenie Saksonii oraz Górnych Łużyc, jak i na Morawach oraz Górnym Śląsku, o tyle we wschodniej podłożem tym było osadnictwo kultury trzcinieckiej. W ciągu istnienia kultury łużyckiej wykazywała ona daleko posuniętą odrębność w stosunku do ugrupowań sąsiadujących, co razem z procesem jej genezy zdaje się przemawiać wyraźnie przeciw łączeniu tej kultury z kompleksem kultur pól popielnicowych. Referent przedstawił następnie kształtowanie się stosunków i zasięgu osadnictwa kultury łużyckiej w stosunku do ugrupowań sąsiadujących w okresie od BC do LB.

Interesujące uwagi na temat początków kultury łużyckiej na terenie zwłaszcza póln.-wsch. Czech oraz Saksonii przedstawił dr J. B o u z e k (Praga) w swym referacie *Bemerkungen zu den Anfängen der Lausitzer Kultur*. Referent wyszedł od podłoża poprzedzającego — kultur unietyckiej i mogiłowej, wskazując na silne elementy zwłaszcza wietierzowskie. Jednakże w zakresie datowania przyjmuje on dla tych terenów wykształcenie się kultury łużyckiej dopiero w końcu BC, umieszczając ten proces równoległe z kształtowaniem się na terenach sąsiednich ugrupowań związanych z kulturą pól popielnicowych, m. in. kultur knowiskiej i milaweckiej.

O genezie kultury łużyckiej na podłożu kultury trzcinieckiej mówił prof. dr A. G a r d a w s k i (Lublin). W swym referacie *Trzciniec- und Lausitzer Kultur* zajął się nie tylko określeniem wzajemnego stosunku obu kultur, lecz przede wszystkim charakterystyką kultury trzcinieckiej oraz jej stosunku do kultury komarowskiej i współczesnych ugrupowań naddnieprzańskich. Poparł on przypuszczenia poprzednich referentów w zakresie potrzeby przyjęcia dla południowej strefy kul-

tury łużyckiej schematu naddunajskiego oraz podziału jej na część wschodnią i zachodnią. W świetle dotychczasowych badań zarysowuje się coraz wyraźniej podział tak w zakresie materiałów zabytkowych, jak i odrębnej drogi rozwojowej obu stref.

Uzupełnieniem tego referatu był obszerny komunikat dr. Z. Bukowskiego (Warszawa) pt. *Das östliche Grenzland der Lausitzer Kultur*. Poparł on uwagi prof. Gardawskiego w zakresie genezy kultury łużyckiej na tym terenie, wskazując na jej późniejsze rozprzestrzenianie się w kierunku zach. Wołynia i pń.-zach. Podola, w wyniku czego doszło do wykształcenia się lokalnej grupy wysockiej o charakterze mieszanym. Osadnictwo kultury łużyckiej zachowało w tej strefie daleko posuniętą odporność przed kulturami faz tzw. przedscytyjskiej oraz scytyjskiej. Za końcowy jej etap na tym terenie uważa należy fazę kloszowo-pomorską, z tym, że elementy kloszowe są kontynuacją miejscowych, a pomorskie — obcymi, pochodzącymi z północnego zachodu.

Prof. dr Z. Rajewski (Warszawa) przedstawił referat pt. *Stellung der befestigten und offenen Siedlungen und Perspektiven der Forschungen über die Bronze- und Eisenzeit*. Stwierdził on ścisłe uzależnienie zespołów osadniczych i ekumen rodowo-plemiennych od środowiska „geograficznego” (klimatów lokalnych, sieci wodnej, gleb, złóż surowców, ukształtowania terenu, szaty leśnej, zwierzyny itd.). Osadnictwo mogło być: a) „sezonowe”, zwłaszcza w epoce brązu, kiedy duże znaczenie odgrywała gospodarka hodowlana, oraz b) stałe, z osiedlami obronnymi i doraźnymi lub sezonowymi „obozowiskami”, związanymi z różnymi zajęciami, wymagającymi przenoszenia się na pewien czas poza osiedle, lecz w ramach danej ekumeny. Zbadania wymaga problem osiedli obronnych plemion „zamożnych” oraz zwykłych mniejszych osad „rodowych” plemion pozbawionych osiedli obronnych. Jako postulat metodyczny badań terenowych niezbędny jest udział innych dyscyplin, przede wszystkim przyrodniczych.

Na zakończenie pierwszego dnia obrad doc. dr J. Piaskowski (Kraków) wygłosił referat pt. *Metallographische Untersuchungen zu Eisenerzeugnissen in der Hallstattzeit im Gebiet zwischen Oder und Weichsel*. Na podstawie analizy przedmiotów żelaznych ze stanowisk kultur łużyckiej i pomorskiej, datowanych na HaC—D, wydzielił on cztery grupy przedmiotów. Do dwóch pierwszych zaliczono przedmioty o wysokiej zawartości niklu, lub takie, przy których wyrobie stosowano specjalne procesy, jak pakietowanie, nawęglanie oraz zgrzewanie stali i żelaza, a które uważa należy za importy. Przedmioty z żelaza wysokofosforowego w znacznej części mogą być produktami miejscowymi. Do miejscowych zaliczyć należy najliczniejszą ostatnią grupę, wykonanych z żelaza niskofosforowego. Zdaniem referenta w przeważającej części wykazują one charakterystyczne cechy starożytnego żelaza świętokrzyskiego, co przemawiać może za początkami świętokrzyskiego hutnictwa żelaza w okresie późnohalstattackim. Jak dotąd nie dysponujemy materiałami, zezwalającymi na powiązanie ostatniej grupy przedmiotów z jakimś innym ośrodkiem produkcyjnym na terenie Polski i poza jej obrębem.

W drugim dniu obrad jako pierwszy zabrał głos dr B. Gediga (Wrocław). W referacie *Aktuelle Forschungsprobleme der Lausitzer Kultur* podkreślił on ścisłą współzależność między stanem nagromadzenia źródeł i ich opracowaniem a etapem syntezy historycznej. Z kolei zaawansowanie opracowań syntetycznych określa nam zadania badawcze do realizacji. Rysuje się jednak wyraźna dysproporcja między nagromadzonymi materiałami a ich opracowaniem źródłoznawczym, a jeszcze większa — w stosunku do opracowań syntetycznych, zwłaszcza w zakresie problematyki osadnictwa, zagadnień gospodarczych, społecznych, wierzeń, sztuki ludności łużyckiej itd. Niedostatecznie przedstawia się poznanie osiedli mieszkalnych w sto-

sunku do cmentarzysk, z których w dodatku tylko nieliczne przebadano w całości. Do problemów aktualnych i wymagających szerszych badań należy kwestia periodyzacji ogólnej oraz regionalnej dla kultury łużyckiej, a w końcu określenie zakresu pojęcia „kultura łużycka” i wypracowanie kryteriów jej wydzielenia oraz podziału wewnętrznego.

Dr J. Nekvasil (Brno) przedstawił referat *Übersicht über die Entwicklung der mährischen Gruppe der Lausitzer Kultur unter besonderer Berücksichtigung der Einflüsse des Donaugebietes und ihre Spezifik im Rahmen der Lausitzer Kultur*. Poświęcił on tu wiele uwagi problemowi stosunku osadnictwa wczesnej fazy kultury łużyckiej do późnej fazy środkowodunajskiej kultury mogiłowej, następnie zaś do welażyckiej fazy pół popielnicowych, w końcu zaś do kultury horakowskiej. Zajmując się zwłaszcza płu. i środkowymi Morawami, omówił rozmiary i charakter wzajemnych oddziaływań, wskazując na dużą odporność osadnictwa łużyckiego przed obcymi wpływami tak w zakresie etnicznym, jak i kultury materialnej. Nivelacja kultury osadnictwa na terenie całych Moraw nastąpiła z momentem objęcia ich przez kulturę lateńską, która spowodowała potęgujące się zacieranie cech lokalnych.

Interesującym problemem zajął się w swym wystąpieniu dr V. Spurný (Praga). W referacie *Rituelle Bräuche in der Anfangszeit der Lausitzer Kultur in Mähren* zwrócił uwagę m. in. na kannibalizm, dostrzegalny w niektórych wczesnych zespołach kultury łużyckiej na Morawach, i to nie tylko w grobach, lecz również i w osiedlach otwartych. Nie ulegają wątpliwości silne wpływy kultury knowiskiej na łużyckie osadnictwo na Morawach, przede wszystkim w zakresie wierzeń. Antropofagię uznać należy za związaną z wierzeniami, a dostrzegalna jest ona zwłaszcza od późnej epoki brązu. M. in. osiedle Hradisko pod Kroměříž dostarczyło licznych kości ludzkich ze śladami nacinania, przełamywania oraz rozbijania czaszek. Prócz tego w innych osiedlach otwartych ujawniono jamy zawierające ułamki ceramiki, przemieszane z kośćmi zwierzęcymi i ludzkimi.

Doc. dr A. Točík (Nitra) w obszernym referacie pt. *Zu den Anfängen der Lausitzer Kultur in der Slowakei*, przygotowanym wspólnie z dr. J. Vladárem (Nitra), zaznajomił na wstępie ze stanem badań, a dalej z najnowszymi w tym zakresie materiałami z cmentarzysk oraz osiedli mieszkalnych, wskazując na rysujące się silnie wpływy zwłaszcza karpackiej kultury mogiłowej. Początki kultury łużyckiej w płu.-zach. Słowacji umieszcza on w ramach BC, z tym, że proces jej wykształcania przypadał już na BB 2. Natomiast oddziaływania środkowodunajskiej kultury mogiłowej rysują się na tym terenie znacznie słabiej, niż to obserwujemy na Morawach. Referent zaznajomił z materiałem zabytkowym, zwłaszcza z ceramiką, która wskazuje na wyżej wspomniane powiązania, a dalej ze szczegółami obrządku grzebalnego, zwłaszcza z mogiłami łużyckimi. Istnieje już możliwość wydzielenia na tym terenie trzech faz rozwojowych: starszej z BB 2—C, związanej z kształtowaniem się i wczesną fazą tej kultury, środkowej z BD—HaA oraz młodszej od HaB. W zakresie spotykanych wytworów brązowych doc. Točík zwrócił uwagę na obecność importów z Hesji oraz Lüneburger Heide, wskazujących na rozgałęzione kontakty wymienne.

Odrębną problematyką zajął się dr J. Říhovský (Brno), który w referacie *Über die Siedlungsforschung in der älteren Phase der mitteldanubischen Urnenfelderkultur*, zajął się formami budownictwa nad środkowym Dunajem w okresie halstattkim. Na Morawach w obrębie kultury Velatice wystąpiły domy słupowe typu megaronu o powierzchni do 195 m². Brak do nich analogii w tego typu budownictwie kultury łużyckiej; występują one za to w kulturze knowiskiej. W kulturze

Velatice sporadycznie wystąpiły ponadto budynki nawowe, prawdopodobnie o specjalnym przeznaczeniu. Typowe natomiast były prostokątne budynki jednoizbowe lub budynki, w których wydzielić można część mieszkalną oraz gospodarczą (np. w miejsc. Lovčičký, okr. Brno-Venkov).

Kontrowersyjne uwagi zawarł dr J. Bouzek (Praga) w swym następnym referacie pt. *Sachsen und die Lausitzer Enklave*, którego tematem było określenie wzajemnego stosunku osadnictwa kultury łużyckiej w rejonie Czeskiego Średniogórze do osadnictwa knowiskiego oraz kultury łużyckiej w Saksonii w BC—HaB. Referent przedstawił tu swe uwagi w zakresie podziału na fazy rozwojowe tych trzech ugrupowań osadniczych, ich wzajemnego stosunku oraz datowania. Przyjmuje on równoległe wykształcenie się kultury łużyckiej i knowiskiej na BC 2 nie wypowiadając się co do charakteru osadnictwa we wsch. Czechach oraz w regionie określonym przez niego jako „Libochovany”.

Dr E. Plesl (Praga) w referacie *Bemerkungen zur Bestattungsform auf der Gräberfeldern der Lausitzer Kultur* omówił problematykę grobów łużyckich w Czechach. Punktem wyjścia stało się cmentarzysko Mladá Boleslav-Čejctický, „Choboty”. Stwierdzono obecność mogił łużyckich z BD i HaA z pierścieniem kamiennym w postaci *quasi* „muru” wysokości do 50 cm oraz zwykłego pierścienia z otoczków. Wnętrze tych mogił pokryte było płaszczem kamiennym. Ujawniono ślady palenia zmarłych na miejscu. Niektóre z odkrytych grobów prócz przepalonych kości ludzkich nie zawierały jakichkolwiek zabytków, nawet pojedynczych ułamków ceramiki. Na tym samym cmentarzysku ujawniono również zwykłe groby płaskie. Nasuwa się potrzeba określenia powodów tak znacznego zróżnicowania grobów zarówno pod względem typów, jak i konstrukcji oraz zawartości. Chodzi tu o problem nie tylko wewnętrznego zróżnicowania miejscowej ludności łużyckiej, lecz być może i różnic etnicznych.

Zapoznanie z problematyką osadnictwa kultury łużyckiej na terenie Niemiec rozpoczęło referatem dr. K. Peschela (Jena) pt. *Zur Westgrenze der Lausitzer Kultur in Thüringen*, którego tematem był stosunek osadnictwa łużyckiego do grupy Unstrut. Punktem wyjścia stało się cmentarzysko z Grossentersdorf, Lkr. Jena — „Kirchberg”, datowane na BD—HaA 1. Groby ciałopalne pokryte były z reguły brukiem kamiennym, w kilku z nich wyraźnie zarysowały się ślady kręgów kamiennych, sugerujących obecność grobów typu mogiłowego. Obok nich ujawniono w wielu miejscach stojące pojedynczo naczynia, których nie udało się powiązać z poszczególnymi grobami, oraz groby ciałopalne w obudowie kamiennej, tzw. *Kistenpackung*. Granica między zwartym osadnictwem kultury łużyckiej a grupy Unstrut rysuje się wyraźnie w rejonie Saalfeld—Jena, z tym, że w okolicach ostatniego miasta wystąpiło wyraźne zgrupowanie zespołów łużyckich z BD—HaA 1.

Referent zapoznał ponadto ze stosunkiem osiedli wyżynnych (określonych przez niego jako „die Burgen”) do poszczególnych grup materiału ceramicznego w Saksonii. Formie „Hofbuckel” z BB—D 1 odpowiadałby obiekt w Felsenberg pod Öpitz, fазie „Zonenbuckel” z BD 2—HaA 1 — Heinberg pod Gera, a fазie „Fazetierete Waren” z HaA 2 — pocz. HaB 1 — Dohlenstein pod Kahla.

Kontynuację tematu stanowił referat dipl. phil. K. Simona (Lipsk) pt. *Urnenfelder- und hallstattzeitliche Höchensiedlungen in Ostthüringen und ihr Verhältnis zur Lausitzer Kultur*. Mówca zajął się problematyką osadniczą dorzecza Soławy w HaA—B, wskazując, że na terenie dorzeczy rzek Ilm i Unstrut mamy do czynienia z osadnictwem grupy Unstrut, w pld.-wsch. Turyngii w rejonie Jena—Saalfeld—Gera mamy do czynienia z silnym osadnictwem kultury łużyckiej, natomiast wzdłuż Soławy, od ujścia do niej rzeki Ilm aż do Saalfeld, rysuje się wy-

rażnie strefa silnego przemieszania, gdzie prócz elementów łużyckich mamy elementy grupy Unstrut oraz południowoniemieckiej kultury pól popielnicowych, która wskazuje silne oddziaływania od strony Lasu Turyńskiego.

Dr H. Wüstemann (Rostock) w referacie *Einflüsse der Lausitzer Kultur in das mecklenburgische Gebiet* wskazał, że specyficzne formy ceramiczne zezwalają na oddzielenie znalezisk łużyckich od określonych jako „Nordische Bronzezeit”, obejmujących dużą część Meklemburgii. Różnice te nie rysują się natomiast w oparciu o materiał brązowy, który w tej części Niemiec wykazuje znaczną jednolitość, zwłaszcza w zakresie ozdób i narzędzi.

Dipl. phil. R. Bredt (Poczdami) w referacie *Gruppierungsmöglichkeiten in der Lausitzer Kultur im süd-östlichen Brandenburg* zajął się problematyką osadnictwa między Łabą a Odrą na południe od Berlina. Osadnictwo kultury łużyckiej na tym terenie znane jest wyłącznie na podstawie cmentarzysk, i to zbadanych w niedostatecznym stopniu. Niezwykle słabo rysuje się natomiast stan rozpoznania osiedli mieszkalnych; stwierdzono pojawienie się tam pierwszych osiedli obronnych w HaC. W oparciu o dostępny materiał istnieje możliwość podziału osadnictwa łużyckiego na lokalne grupy: 1) Niederlausitz-; 2) Neisse-mündungs-; 3) Elbe- i 4) Elstergruppe.

Trzeci dzień obrad rozpoczęto referatem dipl. phil. S. Griesa (Frankfurt n. Odrą) pt. *Zur Göritzter Gruppe*. Referent stwierdził słaby stan badań grupy górzyckiej, zajmującej dolne dorzecze Odry, w ramach której rysują się dwie fazy rozwojowe: starsza, istniejąca od fazy urzędzkiej do końca V EB i młodsza od HaC (raczej od jego młodszej fazy). Po zapoznaniu z charakterystyką obu faz i związanymi z nimi materiałami Griesa wskazał na obecność jeszcze jednej fazy, oddzielającej koniec grupy górzyckiej od kultury Jastorf.

Interesujący referat *Die kulturelle und historische Stellung der jungbronze- und eisenzeitlichen Formenkreise an der mittleren und unteren Oder*, stanowiący kontynuację i znaczne rozszerzenie poprzedniego, dr F. Horst (Berlin) poświęcił problematyce osadnictwa kultury łużyckiej na pograniczu Polski i NRD w rejonie Usedom — Wolin — Kamień. Wśród ostatnich odkryć na szczególną uwagę zasługuje osiedle obronne „Der Golm” w okolicy Kamminke na wyspie Uznam, położone na wzniesieniu nad doliną Świny, a otoczone wielkim wałem. Omawiana grupa znalezisk nie została jeszcze rozpoznana w dostatecznym stopniu, a uzyskany dotąd materiał pochodzi głównie z osad mieszkalnych. Tym niemniej odkryta ceramika odróżnia się od podobnego materiału grupy górzyckiej oraz kultury wschodniopomorskiej. Ceramika halsztacka wykazuje tu silne tradycje późnobrązowe (V i VI EB). Referent wypowiedział się przeciw germańskiemu charakterowi omawianej grupy znalezisk podobnie jak i grupy górzyckiej.

W końcu dr G. Billig (Drezno) w referacie *Beobachtungen zur Hügelgrabsitte* zajął się grobami mogiłowymi, zwłaszcza z terenu wsch. Turyngii, Saksonii i pld. Brandenburgii. Stwierdził on, że mogiły kultury łużyckiej wykonywane były albo wyłącznie z kamienia, lub pokrywano je brukiem kamiennym, albo też zawierały duży krąg kamienny wokół właściwego pochówka. Te ostatnie groby były wyposażane głównie w ceramikę i nieliczne przedmioty metalowe, przede wszystkim ozdoby, przy zupełnym braku militariów. Ujawniono współwystępowanie płaskich grobów obok grobów mogiłowych. Ponadto wystąpiły liczne mogiły ziemne z konstrukcjami kamiennymi; nie zawierały one pochówków. Te ostatnie występowały często na zewnątrz wspomnianych konstrukcji, mimo że łączą się najprawdopodobniej z tymi mogiłami. W końcu stwierdzono też, że na jednym z obiektów palenie zmarłych odbywało się nie w ramach kręgów kamiennych, lecz w pewnym od nich od-

daleniu. W jednym nawet przypadku pod nasypem ziemnym ujawniono resztki szkieletu konia. Zdaniem referenta mogły bezpochówkowe uznać wypadnie za miejscowe kultowe (kult ognia i ofiar zwierzęcych).

Krótkiego podsumowania 3-dniowych obrad dokonał dr W. Coblenz. Prócz omówionych referatów, program przewidywał jeszcze następujące wystąpienia: mgr D. Durczewski (Poznań): *Fragen der Lausitzer Kultur in Gross-Polen*; doc. dr A. Żaki (Kraków): *Die Burgen der Lausitzer Kultur in der Karpaten*; dipl. phil. W. Buck (Poczdam): *Zum Verhältnis von Burgwällen und Siedlungsgebieten im Süden der Mark Brandenburg*. Nie zostały one przedstawione z powodu nieobecności w Dreźnie referentów.

Jakkolwiek drezdeńska konferencja o charakterze roboczym odznaczała się dobrą organizacją, na stosunkowo słabej dyskusji odbił się fakt znacznego przeładowania programu. Pod względem tematycznym obejmowała ona szeroki wachlarz problemów, związanych z osadnictwem kultury łużyckiej w jej południowym i zachodnim zasięgu. Dał się odczuć wyraźny brak wystąpień, dotyczących problematyki osadnictwa tej kultury na terenie Śląska, środkowych i pñ. oraz pñ.-wsch. Polski. Czescy archeologowie ograniczyli swe wystąpienia albo do przedstawienia niektórych faz rozwojowych w poszczególnych regionach, lub też do niektórych tylko zespołów. Badacze niemieccy zajęli się przede wszystkim problematyką stref pogranicznych oraz wyróżniających się grup lokalnych. Natomiast referenci polscy przedstawili przede wszystkim tematykę ogólną, tak w zakresie przestrzennym i chronologicznym, jak również tematycznym.

Konferencja przyniosła podsumowanie dotychczasowego stanu badań w licznych zagadnieniach, zwłaszcza w zakresie wydzielenia jej grup pogranicznych oraz ich stosunku do obcego osadnictwa sąsiadującego. Wiele uwagi poświęcono kwestiom osadniczym oraz zwyczajom grzebalnym. Zarysowała się wyraźna konieczność częstszego organizowania tego typu konferencji roboczych oraz zwołania w najbliższym czasie sympozjum, poświęconego całokształtowi problematyki kultury łużyckiej, z tym, że uprzednio winny być przeprowadzone konferencje robocze w poszczególnych krajach, dla podsumowania dotychczasowego stanu badań oraz przygotowania tak planu badań terenowych, jak i opracowania szerszych problemów. Gotowość przygotowania jednej z następnych konferencji roboczych wyraził doc. dr A. Toćik z Nitry. Również prof. Rajewski wysunął projekt zwołania w r. 1969 roboczego spotkania, poświęconego łużyckim osiedlom obronnym, w okresie prowadzenia badań na wyspie Jankowo pod Pakościami, pow. Mogilno, z objazdem po okolicznych obiektach tego typu na Kujawach i Pałukach. Obecni zwrócili też uwagę na konieczność opracowania i szybszego udostępnienia materiałów dotąd nie publikowanych.

W zakresie problematyki ogólnej konferencja wykazała potrzebę bliższego i dokładniejszego zdefiniowania zakresu i treści pojęcia „kultura łużycka”. W świetle materiałów, zwłaszcza z terenu pñ. Polski, rysuje się już wyraźnie obecność dwu stref, wschodniej, rozwiniętej na podłożu trzcinieckim, oraz zachodniej, których proces rozwojowy wykazuje znaczne różnice. Wymaga dalej opracowania problem genezy kultury łużyckiej w strefie zachodniej oraz bliższego określenia jego datowania, jak również i końcowej daty istnienia poszczególnych grup lokalnych. Wiąże się z tym potrzeba w miejsce dotąd stosowanego schematu wg Montelius—Kostrzewskiego, przyjęcia z pewnymi modyfikacjami schematu naddunajskiego Reinecke—Müller-Karpego z uwagi na ściśle powiązania tej strefy z terenami naddunajskimi (Kotlina Karpacka, wsch. Alpy), tak w zakresie genetycznym, jak i dalszego procesu rozwojowego całej niemal południowej strefy łużyckiej. Zarysowuje się natomiast

możliwość zsynchronizowania obu schematów w zakresie podziału i datowania epoki brązu. Materiały w tym zakresie ujawniono na terenie Saksonii i w rejonach sąsiadujących. Zwrócono też uwagę na potrzebę określenia łużyckiego charakteru grup pogranicznych dla wykazania, które z nich są faktycznie łużyckimi grupami, które spokrewnione są z tą kulturą, a które zawierają tylko pewne elementy łużyckie. W końcu bliższego zbadania wymaga określenie zakresu i rozmiarów obcych oddziaływań na teren, tradycyjnie określony jako „kultura łużycka”.

Wszystkie przedstawione referaty oraz głosy w dyskusji z konferencji w Dreźnie ukażą się drukiem w jednym ze specjalnych wydawnictw Landesmuseum für Vorgeschichte. Dresden.

Zbigniew Bukowski